

**GEÇMİŞTEN GELECEĞE
HER YÖNÜYLE
KAĞIZMAN
SEMPOZYUMU**

"24-26 Mayıs 2012"

Editör: Dr. Alpaslan YÜCE

2012
ANKARA

KAĞIZMANLI HIFZI VE CEMAL HOCA'NIN ŞİİRLERİNDE ATASÖZÜ VE DEYİM VARLIĞI

Okt. Muhammed ÇİTGEZ¹

¹Kafkas Üniversitesi, Türk Dili Öğretmeni, muhammedcitgez@hotmail.com

ÖZET

Anadolunun muhtelif yerlerinde canlılığını sürdüren Âşıklık Geleneği, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü gibidir. Kars, bu geleneğin en önemli merkezlerindendir. Âşıklık Geleneği, az sözle çok şey anlatmayı amaç edinen bir estetikdir.

Atasözü ve deyimler, sade söyleyişleri, derin anlam ve içerikleri, az sözle çok şey anlatma yetileriyle ile bu geleneğin temsilcilerine büyük bir kaynak olmuştur. Buradan hareketle, bölgenin önemli şahsiyetlerinden Kağızmanlı Hıfzı ve Cemal Hoca'nın kullandığı atasözü ve deyimleri tespit etmeye çalıştık.

Dili kullanmadaki ustalıklarının bir göstergesi olan atasözü ve deyimler, sistematik bir şekilde incelenerek gelecek nesillere hem Âşıklık Geleneğinin derin kökleri hakkında bilgi verilecek hem de Türk dilinin en önemli mahsullerinden biri olan atasözü ve deyimlerin bu gelenek içindeki önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âşıklık Geleneği, Kars, Kağızman, Kağızmanlı Hıfzı, Kağızmanlı Cemal Hoca, Atasözü, Deyim

ABSTRACT

The Minstrelsy Tradition that has survived in several parts of Anatolia is like a bridge between past and today. Kars is one of the most important centres of this tradition. The Minstrelsy Tradition is a esthetic that aims to compress ideas into less words.

Proverbs and idioms with their clear messages, and deep meaning and contents have been the primary source for those representatives of the tradition. In this context, the idioms and proverbs used by the important figures of the region Kağızmanlı Hıfzı and Cemal Hodja were tried to determined.

In this study, both paramont information about root the minstrelsy tradition will be explained to the next generations and the importance of these idioms and proverbs being one of the most important products of Turkish language in this tradition will be uncovered by a systematic examination of the idioms and proverb that are their skillful uses of language itself.

Key Words:The Minstrelsy Tradition, Kars, Kağızman, Kağızmanlı Hıfzı, Kağızmanlı Cemal Hodja, Proverb, Idiom,

GİRİŞ

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araçtır. Duygu ve düşüncelerin dışı vurumudur. Dünya dilleri arasında zengin kelime hazinesi, kullanılışındaki rahatlık, sadelik ve düzenli yapısı ile önemli bir yere sahip olan Türk dili, yıllar boyu tazeliğini, sürekliliğini ve canlılığını korumuştur. Türk dili, bu sürekliliğini, devamlı işlerliğine borçludur. Türk dilinin en zengin mahsullerinin verildiği sahalardan birisi şüphesiz "Âşık Edebiyatı"dır. Halkın anlayacağı dilden, saf ve arı bir Türkçe ile kaleme alınmış eserlerde, halkın sorunları, duygu ve düşünceleri dile getirilmiştir. Âşıklık Geleneği, Türk dilinin temel taşlarından birisi sayılır. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde halen devam eden bu geleneğin en yaygın olduğu bölgelerden birisi Kars-Ardahan bölgesidir. Anadolu'nun ilk saz şairi Baykan'ın da Kars'ta yaşadığı kabul edilmektedir. Timur'un 1386 yılında Karsı işgali ve yakıp yıkmaya üzerine söylediği *Dâsitân-ı Sukût-ı Kars* adlı şiir, bu geleneğin yöreye; hatta Anadolu'ya ait bilinen en eski parçası olduğu bilinmektedir. (ÇELİK, M.F.; 1939; 25-27)

Âşık sözcüğü için, “*Halk içinde yetişen, deyişlerini sazla söyleyen, sözlü şiir geleneğine bağlı halk şairi*” (Türkçe Sözlük; 1988–96), “*Kendisinin veya başkalarının şiirlerini saz eşliğinde çalıp söyleyen ve halk hikâyeleri anlatan saz şairi*” (İslam Ansiklopedisi; 1991–547), “*Bir hazırlığı olmaksızın (irticalen) şiir söyleyen, ekserisi saz eşliğinde şiirlerini okuyan veya halk hikâyeleri anlatan şahıslar*” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. (1977-1990; C.I–184) gibi farklı tanımlamalar yapılabilir. Âşık Edebiyatının kendine özgü şiir geleneğinin ilk temelleri İslamiyet öncesi Türk toplumlarında atılmıştır. “*Ozan*” adı verilen kişilerin eserleri ile başlayan bu gelenek, sistemli olarak ancak 16. yüzyıldan itibaren takip edilebilmiştir. Bu dönemden önceki eserler ve sahipleri hakkında yeterli bilgiye sahip bulunulmamaktadır. Bu nedenle *Âşık Edebiyatı* çalışmaları, genellikle *Orta Asya Türk Edebiyatı* ile başlatılmıştır. (SAKAOĞLU, S. 1998–369)

Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, bağımsız bir sosyo-kültürel kurum kimliğiyle ortaya çıktığı 16. yüzyıldan günümüze kadar, Türk kültürü yaşamı içinde yer alan bütün öğeleri içine alan Türk kültürünün bütün katmanlarınınca özümseyen ve çağlar süren toplumun ortak kültür kodlarını oluşturan önemli bir kurum olmuştur. (ÇOBANOĞLU, Ö. 1999–54)

Anadolunun hemen hemen her bölgesinde görebildiğimiz *Âşıklık Geleneği*, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’nde, Ardahan, Erzurum, Kars illerinde daha sık görülmektedir. Bu bölgeden yetişen âşıklar içerisinde 19. yüzyıl âşıkları büyük bir öneme sahiptir. Bu fikirden hareketle tespit edebildiğimiz 19. yüzyıl âşıklarını şu şekilde sıralayabiliriz: *Âşık Şenlik (1848,1850–1912, 1913,1914)*, *Âşık Posoflu Zülâli (1873–1959)*, *Âşık Cemal Hoca (1882–1957)*, *Âşık Kağızmanlı Hıfzî (1893–1918)*, *Âşık Sabit Müdâmi (1918–1968)*. Bu yüzyıl için M. Fuad KÖPRÜLÜ, Anadolu sahasında yetişen âşıkları sıralarken Kars ve çevresi âşıklarına, bu yüzyılın önemli simalarına yer vermemiştir. (KÖPRÜLÜ, M. F. 2004; 7–8), (ÇİTGEZ, M. 2010:5)

Âşık Edebiyatı’nın temel özelliklerinden birisi sözlü olmasıdır. Bu yönüyle Âşık Edebiyatı, Anonim Türk Edebiyatı geleneğinin özelliklerini taşımaktadır. Âşık, sözlü gelenek içerisinde yer alan kurallara bağlıdır. Âşıklık Geleneği’nde söz heceyle tartılır, dördlük içinde anlamsal bir bütünlüğe kavuşur. Dize başı ve sonu kafiyeyle ritim kazanır. Âşık Edebiyatı ürünleri, şiirler ve anlatı türleri olarak ikiye ayrılır. Anadolu’da âşıklar, toplumsal, tarihsel olgular karşısında *epik* diye nitelendirebileceğimiz, bireysel olgu ve durumlar karşısında lirik bir söyleyiş geliştirmişlerdir. Âşığın dili, günlük konuşma dilidir ama bu konuşma dili kimi kalıp ifadelerle bambaşka anlamla kazanabilmektedir. Âşıklar arasında kullanılmakta olan hazır birtakım söz kalıpları vardır ve şiirlerde bu kalıplara da müracaat edilir. Bu kalıplar usta-çırak geleneğine bağlıdır. Aynı kalıp, aynı kişilerden, farklı kişiler tarafından aynı derecede öğrenildiğinden, kullanımda farklı kişilerde aynı sözlerle rastlanabilir. (BALKAYA, A. 2011:204). Âşık, bir aktarmacıdır, önce gelenekte usta malı olarak adlandırılan usta âşıkların ürünlerini söyler, sonra dili çözüldüğünde Âşıklık Geleneği çerçevesinde kendi şiirlerini söyler. Genellikle doğaçlamayla yaratılan, sözle ve sazla yayılan âşık şiiri, özgün biçimiyle yazıya geçirilemediği, yeni eklemeler ve çıkarmalarla değiştirildiği için yazılı edebiyat ürünleri gibi tam bir kesinlik taşımaz. (ARTUN, E. 2004–56)

M. Fahrettin KIRZIOĞLU’nun 1962 yılında Türk Dili Dergisi’ne gönderdiği 8 parçalık “*Halk Edebiyatı Deyimlerimiz Üzerine Bir Deneme*” adlı eserinde âşıkların da sıkça kullanmış oldukları halk edebiyatı deyimlerini “*Yapı ve Biçimlerine Göre*” ve “*Söyleniş ve Anlamlarına Göre*” sıralamıştır. (KIRZIOĞLU, M. F. 1962:124–133). Kağızmanlı Hıfzî ile Cemal Hoca’nın eserlerinde de bu halk edebiyatı deyimlerinin *destan*, *şeki-sicilleme*, *koşma*, *taşlama*, *divan*, *gazel*, *müstezat*, *müseddes* gibi türlerine rastlanmıştır. (ASLAN, E. 1978–4) Sayısı 50’yi geçen Kars yöresinde kullanılan bu Halk Edebiyatı deyimlerinin çokluğu ve kullanım sahasının genişliği, bölgede Âşıklık Geleneğinin ne denli gelişmiş olduğunun bir göstergesi kabul edilebilir.

Âşık Edebiyatı, bugün bile önemini korumaktadır. Âşıklık Geleneğinin özünde yer alan saf ve arı bir Türkçe kullanma, az sözle çok şey anlatma, halkın bağrından koptuğu için halkın sorun ve sorumluluklarını iyi bilme, Âşıklık geleneğinin asırlardır neden süregeldiğinin birkaç göstergesidir.

Geçmiş yüzyılların karanlıkları arasında yürüyüp giden bu geleneğin, çağını aşarak gelecek yüzyıllara aktarılmasını sağlayan başlıca yol, halkın belleğidir. Çünkü halk arasından çıkan ve çoğu okuma yazma bilmeyen bu sanatkarların sözlerini, deyişlerini yazıya aktarma olanakları yok gibidir. Ancak, halktan meraklı bazı okuryazarların saz şairlerine ait duyup işittikleri bilgileri, şiirleri, yazmış oldukları defterler de bizim için önemli yazılı kaynaklardır. (ASLAN, E. 1978; 1–2)

İnsan, var olmasından bu yana başkalarıyla iletişim hâlinde yaşayan sosyal bir varlıktır. İnsanın temel iletişim ihtiyaçlarını karşılama yönünde gösterdiği çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkan “*dil*” kavramının geçmişi, doğal olarak yazıdan çok daha eskilere dayanır. Önceleri kültürün sözlü boyutunu oluşturan dil, yazının bulunup yaygın bir biçimde kullanılmaya başlamasıyla; sözlü boyutunun yanında, kültürün yazılı boyutunu da oluşturmıştır. Bütün diller gibi Türkçe de yazı dili olarak kullanılmadan önce çok uzun süren bir oluşum ve gelişim evresi geçirmiştir. Bu evre içerisinde dil, toplumun yaşama biçimindeki değişikliklere koşut olarak ortaya çıkan tüm gereksinimleri yansıtabilecek duruma ulaşmıştır. (TEZCAN, S. 1978–271)

Anlam zenginliğine ve anlatım inceliğine sahip ifadeler olan atasözleri ve deyimler, bir dil için önemli söz varlıklarıdır. Atasözü ve deyimler, az sözle çok şey anlatmayı amaçlayan dil öğeleridir. Âşıkları da söz ustaları olarak

kabul ediyorsak, âşıkların bu dil öğelerini sıkça ve ustaca kullanmış olmaları gerekir. Bölge ağzında kullanılan, Türkiye Türkçesi'nde yer almayan atasözleri ve deyimlere de âşıkların eserlerinde rastlamak mümkündür.

Dehri Dilçin'in tabiriyle de, "Her ulusun kendi yaratılışına ve içtimâî bünyesine uygun bir kanunu olduğu gibi yine kendisine has duygusu, zevki, edebiyatı ve halk edebiyatının en zengin kısmını teşkil eden atasözleri ve sairesi vardır. [...] Herhangi bir ulusun içtimâî ve kültürel sahalarda ne gibi merhalelerden geçtiği, nasıl bir istihale devresi yaşadığı ve bugün ne durumda bulunduğu öğrenilmek istenirse o milletin, millî tarihi ve diğer hususî varlıkları yanında atasözlerini de [...] incelemek icap eder." (DİLÇİN, D. 2000-15)

Atasözlerinin, her ulusun dilinde bulunması; insanların, kendilerinden çok önce yaşamış kuşakların, yaşamın çeşitli yönlerine dair gözlemlerine, deneyimlerine ve düşüncelerine hep ihtiyaç duymalarının bir sonucudur. Önceki kuşakların yaşamlarından kesitler sunan atasözleri, yeni kuşaklar için önemli öğütler veren, yol gösteren, akıl öğreten birer "akıl hocası" durumundadır. (HATİPOĞLU, V. 1972-182). Atasözleri, üretildiği topluma dair derin felsefeler, güzel buluşlar, parlak nükteler, ince alaylar ve sert taşlamalarla doludur. Bu nedenle her atasözü, kendi ulusunun damgasını taşır. (AKSOY, Ö. A. 1990-27). Ancak, atasözlerinin tam anlamıyla ulusal bir kimlik taşıdığı görüşüne karşı çıkan görüşler de vardır. Aynı zamanda atasözleri kalıplaşmış sözler olduğundan, söyleniş biçimleri değiştirilemez. Herhangi bir değişiklik yapıldığında, anlam bozulmasa bile sözün atasözü niteliği kalmaz. (PAR, A. H. 1994:5).

Dar bir çevrede yaşayan insanlarca, kendi ulusal değerleri çerçevesinde oluşturulan, bu nedenle de o çevrenin kültürel kimliğini yansıttığı varsayılan bir atasözünün, bu insanların çok uzaklarında yaşayan başka kültürlerde de kullanıldığını fark eden bazı araştırmacılar; atasözlerinin ulusal kültürü yansıttığı yönündeki düşünceleri eleştirmişlerdir. Bu araştırmacılar Luth Röhrich ve Wolfgang Mieder, belli bir alandan derlenen atasözünden hareketle genel yargılara varılmasının yanlışlığı üzerinde dururlarken, bu konuda, atasözünün kaynağına inmek gerektiğinin altını çizerek. (EKER, G. Ö., EKİCİ, M., OĞUZ, M. Ö., ÖZDEMİR, N., 2003:347-349, AÇA, M., ERCAN, A. M. 2005-148).

Dilbilimsel açıdan atasözlerinin farklı şekillerde tanımlamaları mevcuttur.

Mehmet HENGİRMEN, atasözünü şu şekilde tanımlamıştır:

"Atasözü (İng. Proverb maxim, Alm. sprichwort, Fr. Proverbe); Atalarımızın uzun deneyimlerinden yararlanarak oluşturduğu, kısa ve özlü öğütler veren, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan kalıplaşmış söz. Atasözleri bir toplumun duygu, düşünce, inanç ve kültür dünyasını yansıtır. Atasözlerinin kim tarafından söylendiği bilinmez. Bu sözler topluma mal olmuş, toplum tarafından benimsenmiş ve yüzyılların düşünce ve mantık sisteminden geçerek günümüze dek gelmiş kısa ve özlü sözleridir". (HENGİRMEN, M. 1999:39-40)

Türk dili için, en önemli malzemelerden birisi durumunda olan "deyim" in de birçok tanımı yapılmıştır:

"Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir." (Türkçe Sözlük. 1988-576), "İki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelen, çoğunlukla kendi öz anlamının dışında yeni bir anlam veren ve yazıtı ya da konuşmayı daha da güzelleştiren söz bölümüne 'deyim' denir." (BAHADINLI, Y. Z. (1971-5)

"Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce." (AKSOY, Ö. A. 1990-52), "Deyim (eski adı: Tabir), birden çok sözcüğün, çoğu kez kendi anlamlarından ayrı bir anlam belirtmek üzere bir araya gelip kalıplaşan biçimidir." (ÖZDEMİR, E. 2000-5), "Deyim gerçek mânâsı dışında kullanılarak yeni bir mânâ ifade eden ve bir düşünceyi dile getiren, iki veya daha çok kelimedenden meydana gelen kalıplaşmış söz dizisi olarak tarif edilir." (ADIGÜZEL, H. 1990-6), "Deyim en az iki kelimedenden oluşan, bu kelimelerin genel olarak mecaz anlamda kullanıldığı ve bir kavramı ifade etmek için kurulmuş özel bir anlatım biçimidir. Deyimlerin en önemli özellikleri; en az iki kelimedenden oluşmaları, deymi oluşturulan kelimelerin genellikle kendi anlamları dışında kullanılması, bir kavramı anlatmak için kullanılmış özel anlatım kalıpları olmaları ve atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerden meydana gelmeleridir." (SEVİM, O. 2005-5). Türkiye Türkçesinde deyimler, oldukça yüksek bir anlatım gücüne sahiptir ve bu sözler, olayları, durumları, insan yaratılış ve davranışlarını somutlaştırarak, bir tiyatro sahnesinde canlandırırcaasına dile getirirler. (AK-SAN, D. 2010:110).

Deyimler belli bir durumu ifade etmek için kullanılırlar; atasözleri ise her zaman kullanılmak üzere ortaya konulmuş genel bir kuralı ifade eder. Yani deyimlerin amacı bir kavramı özel bir kalıp içinde çekici ya da güzel bir anlatımla ifade etmek olduğu halde, atasözleri yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret almak amacıyla söylenmiştir. Türkçede insanın kızdığı, yadırgadığı, eleştirmek istediği çeşitli nesne ve durumları, deyimlere aktarmak suretiyle ifade etmesi çok yaygındır. Deyimlerin bir kısmında ise ses ögesinden, ölçü ve kafiyeyle yararlanarak anlatım daha da güçlendirilmiştir. (SEVİM, O. 2005-6)

Deyim, az sözle çok şey anlatma yeteneğidir. Atasözlerinde az şeyle nükteli mesajlar verme amacı güdülürken, deyimlerde az şeyle içinde bulunan duygu ve düşüncenin çok geniş manada verilmesi amaçlanır. Deyimlerin dilimizde sıkça kullanılıyor olmasının bir nedeni de, millî bilinç altımızın zenginliğindendir. Türk halkı yaşadığı zulümleri, eziyetleri, mutlulukları, sevinçleri, üzüntüleri, yasları, gamları, kederleri, hayret ve şaşkınlıkları farklı şekillerde, farklı üsluplarda dışa vurmuşlardır.

Üzerinde durduğumuz bu tanımlamalardan sonra Kağızmanlı Hıfzı ve Cemal Hoca hakkında kısaca şöyle bilgi verebiliriz:

Kağızmanlı Hıfzı, 1893 yılında Kars'ın Kağızman ilçesinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Recep'tir. 4 yaşındayken medrese eğitimi görmeye başlamış ve sonraki beş yıl içinde Kuran'ı ezberleyerek hafız olmuştur. 15 yaşından itibaren de çevresindeki çocuklara Kuran dersleri vermiştir. küçük yaşlarda şiire ilgi duyan Hıfzı, kendi adından çok Hafız adıyla bilinir. Kendisi de zamanla bunu *Hıfzı* biçimine dönüştürerek mahlas olarak kullanmaya başlamıştır. (KARADENİZ, B. 2007-290) Döneminin bilinen âşıklarından Kağızmanlı Yusuf Sezai'den bağlama çalmayı öğrenen Hıfzı, ayrıca alışagelmış bu geleneğin dışında def ve kaval çalmasıyla da bilinir. Erzurum, Sarıkamış yakınlarından kaçan Ermeni çetecileri tarafından öldürülmüştür. (GÜLEÇ, H. 2002:220) Önceleri ezberleyip söylediği eski usta malı şiirlerin yanında kendi şiirlerini de yazmaya başlamıştır. Kağızmanlı Hıfzı, şiirlerinde genellikle halk şiirindeki temel hece ölçülerini kullanmıştır. (KARADENİZ, B. 2007-290). Aşk ve tabiat konularını tasavvuf çeşnisinden uzak, halk diliyle ve halk zevkine göre en güzel şekilde söylemesini bilen bir şairdir. Tabiatdaki canlı ve cansız varlık tasvirleri Kağızmanlı Hıfzı'da oldukça canlı ver renklidir. Deyişleri, halk türkülerinin çok samimi ve derin ahengini taşıyan sade parçalar. Aşk temalı şiirlerinde derin bir ıstırap vardır. Somut konularda söylediği şiirlerde bile okuyucuyu, dinleyiciyi büyüleyen, yumuşatan, kaygan bir ifade vardır. Savaş destanlarında da bu durum aynıdır. Son derece ince ve hassas bir yapıya sahiptir. Hıfzı'nın din ve mensubu bulunduğu Nakşibendî tarikatı ile ilgili şiirleri de çoktur. Bunlar da konu ve işleyiş bakımından oldukça güzel şiirlerdir. Birkaç destan ile şeki-sicilleme haricinden şiirlerinin hemen hepsini klasik koşma şekli ile söylemiştir. Yani dördlüklerden kurulu ve mısralardaki hece sayısı 7,8 ve 11'dir. (ASLAN, E. 1978-4).

Çalışmamızda taramış olduğumuz şiirler Nurettin TEMEL'den alınmıştır. (TEMEL, N. 1988). Kağızmanlı Hıfzı'nın eserlerinde tespit ettiğimiz deyim, atasözü ve kalıplaşmış sözleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1.) "*Derunum ah çeker, gözlerim ağlar.*" Ah çekmek. (Kuşlara, s.62)
- 2.) "*Bir ah çeksem feryadıma*" Ah çekmek. (İsak Kuşları, s.70)
 - § *ah çekmek*
 - Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.* (PÜSKÜLLÜOĞLU, A. 1998-44)
 - § *ah çekmek*
 - Çok derin bir üzüntüyle ya da özlem dolayısıyla içten gelerek ve birinciye uzatarak iki kez ah etmektir. / Ahhhh ah bu dertli başım... gibi.* (TDK-AVDS)
- 3.) "*Ah ettikçe kara kanlar kusayım*" Ah etmek. (Avcıya, s.68)
 - § *ah etmek*
 - 1) Acı ile içini çekmek; 2) mec. İlenmek: "Vakit vakit gözlerini kapayarak o herkesin / Ah ettiği seveda adlı günahkârı düşündün mü?" -E. B. Koryürek.*
 - § *ah etmek*
 - 1) Acı ile içini çekmek, yakınma sesi çıkarmak, inlemek. 2) Kötülük gördüğü bir kimseye karşı kötü dilekte bulunmak, ilenmek.* (TDK-AVDS)
- 4.) "*Çekticeğim ah u zar*" Ah u zar çekmek. (Şeki Sicilleme, s.95)
 - § *ah çekmek*
 - Çok derin bir üzüntüyle ya da özlem dolayısıyla içten gelerek ve birinciye uzatarak iki kez ah etmektir. / Ahhhh ah bu dertli başım... gibi.* (TDK-AVDS)
- 5.) "*Ne kadar nûş etse bağı yanıktır.*" Bağı yanık olmak. (Yakarış, s.75)
 - § *bağı yanmak*
 - 1) Üzüntü çekmek, çok acı duymak: "En büyüğünü kaybeden halk sanatkârının birkaç mısrası ile türkü bize bağı yanan Anadolu'nun feryadını getirecek." -B. R. Eyuboğlu. 2) Çok susamış olmak.* (TDK-AVDS)
- 6.) "*Neler geldi başımıza*" Başına gelmek. (Mevla Bilir, s.64)
 - § *başına (...) gelmek*
 - Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak: "Yarın senin de başına bir felaket gelmesinden çok korkuyorum." -H. Topuz. (TDK-AVDS)*

- 7.) "Ne tez büküldü belim" Beli bükülmek. (Şeki Sicilleme, s.93)
 § *beli bükülmek*
 Yaşlılık yüzünden güçsüz kalmak, bir iş yapamayacak duruma düşmek. (TDK-AVDS)
- 8.) "Vurdu tamam ona kırıldı beli" Beli kırılmak. (1914'te Gelen Orduya, s.73)
 § *belini kırmak*
 Birini bir şeyi yapamaz duruma getirmek. (TDK-AVDS)
- 9.) "Menevşe misali boynum bükürüm" Boynunu bükmek. (Yakarış, s.75)
 § *boynunu bükmek*
 1) Acındırıcı, çaresiz bir durumda kalmak: "Biraz düşündükten sonra ağır ağır başını eğip yere baktı ve boynunu büküdü." -Y. Z. Ortaç. 2) Bir durumu, bir işi ister istemez kabul etmek: "Şoför yine boynunu büküdü, 'O yürüyemezse, ben de yürüyemem ne yapayım?' der gibi yüzüne baktı." -N. Hikmet. 3) bitki canlılığını yitirmek. (TDK-AVDS)
- 10.) "Sevda kâr etti canıma" Canına kâr etmek. (İsak Kuşları, s.71)
 § *canına tak demek (etmek)*
 Dayanamaz duruma gelmek, sabrı kalmamak: "Kimsesizlik bu sefer tak dedi artık canıma." -M. A. Ersoy. (TDK-AVDS)
- 11.) "Canıma yetdi zulüm" Canına yetmek. (Şeki Sicilleme, s.93)
 § *canına yetmek*
 Katlanamayacak duruma gelmek, bezmek, bıkmak: "Vatan hasreti artık canına yetmiş." -A. Kabaklı. (TDK-AVDS)
- 12.) "Ben çekeyim cevri ü cefa" Cevri ü cefa çekmek. (Düşer mi?, s.86)
 § *cefa çekmek (görmek)*
 Zulüm görmek: "Mektubumda yazmamış mıydım, senin yüzünden ne cefalar çektiğimi?" -O. C. Kaygılı. (TDK-AVDS)
- 13.) "Bulamaz derdine dermanı fakir" Derdine derman bulamamak. (Fakir, s.75)
 § *derde (derdine) derman olmak*
 Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek: "Hurşit Bey seni ağırlar, derdine derman olur." -Y. Kemal. (TDK-AVDS)
- 14.) "Uyku girmez gözlerine" Gözlerine uyku girmemek. (İsak Kuşları, s.72)
 § *gözüne uyku girmemek*
 Uyuyamamak, uykusuz kalmak: "Uykum kaçınca aklım bir şeye takılır ve o takıntıyı savuşturuncaya kadar gözüme uyku girmez." -B. Felek. (TDK-AVDS)
- 15.) "Gözün dikmiş ol asmane çiçekler" Gözünü dikmek. (Çiçekler, s.66)
 § *gözünü (gözlerini) (bir şeye) dikmek*
 Dikkatle bakmak, gözünü ayırmadan bir yere veya bir kimseye bakmak: "O sert bir tavır alıyor, gözlerini Ali Rıza Bey'in gözlerine dikerek adamcağızı büsbütün şaşırtıyordu." -R. N. Güntekin. (TDK-AVDS)
- 16.) "Yedi yıldır hasretini çekerim" Hasret çekmek. (Yakarış, s.75)
 § *hasret çekmek*
 Özlem duymak: "Geçmiş günlere hasret çekmiyorum. Çocukluğumu göresim gelmedi." -N. Hikmet. (TDK-AVDS)
- 17.) "Düşükçe hatırıma ala gözleri" Hatırına düşmek. (Söyleniş, s.74)

- 18.) "Gönülden *hatırına düştü* hayalı," Hatırına düşmek. (Kuşlara, s.62)
 § *hatırına gelmek*
 Hatırlamak, aklına gelmek: "İçeriye dinlemediği hatırına geldi."
 —Y. K. Karaosmanoğlu. (TDK-AVDS)
- 19.) "Kimiler yas tutmuş, *karalar bağlar*," Karalar bağlamak. (1915 Ağdı, s.98)
 § *karalar bağlamak (giymek)*
 Yas tutmak: "Bütün yaşamı karardı, sokağa çıkamaz oldu, karalar bağladı." —H. Topuz. (TDK-AVDS)
- 20.) "Gitmez kulağımdan şirin sözleri" Kulağından gitmemek. (Söyleniş, s.74)
 Bu deyim için "Aklından çıkarmamak" anlamına geldiğini düşünebiliriz.
 § *aklından çıkarmamak*
 Sürekli hatırlamak, unutmamak: "Ben senin yengenim, amcanın karısıyım, bunu sakın aklından çıkarma!" —P. Safa. (TDK-AVDS)
- 21.) "Bu derd-i fenadan *murada yetmez*" Muradına yetmek. (Gönül, s.79)
 § *murada (muradına) ermek*
 İsteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek: "Sevdahlılar nihayet murada eriyorlar." —R. N. Güntekin. (TDK-AVDS)
- 22.) "Ah yardan *ümidimi kestim* de geldim" Ümidini kesmek. (Yalvarış, s.78)
 § *ümidini kesmek*
 Umudunu kesmek: "Bunu gerçekten anlamışım, ben de biliyordum şum gibi bir şeylerden ümit kestiğimi hatırlıyorum." —F. R. Atay. (TDK-AVDS)
- 23.) "Ol dem yâr *düşer yâdıma*" Yâdına düşmek. (İsak Kuşları, s.70)
 § *aklına düşmek*
 1) Hatırlamak: "Kırmızı gül goncasına kavuştu / Silada sevdiğim aklıma düştü" —Halk türküsü. 2) Kafasında bir düşünce doğmak. (TDK-AVDS)
- 24.) "Kimiler yas tutmuş, *karalar bağlar*," Yas tutmak. (1915 Ağdı, s.98)
 § *yas tutmak*
 1) Çok üzülmek, yasa bürünmek, matem tutmak: "Sen gitmezsen Ankara'da yas tutmazlar, demek dilimin ucuna kadar gelmişken tuttum." —M. Ş. Esendal. 2) Duyulan acı ve üzüntüyü bazı davranışlarla belli etmek. (TDK-AVDS)
- 25.) "Melekler müzeyyen *bekler yolunuz*," Yolunu beklemek. (1914'te Gelen Orduya, s.72)
 § *yolunu beklemek (gözlemek)*
 Gelmesini beklemek: "Ben merak ederdim, gece yarılarına kadar yolunu beklerdim." —M. Ş. Esendal. (TDK-AVDS)
- 26.) "Çark-ı felek *bir kararda kalır mı?*" Bir kararda kalmak. (Ramazan, s.89)
 Herhangi bir değişikliğin olmadı anlamında kullanıldığında aşağıdaki şekliyle kullanılmaktadır:
 § *(bir şeyde) karar bulmak*
 1) Kararlı bir durum almak; 2) Yatışmak. Deyim. (TDK-AVDS)
- "Çark-ı felek *bir kararda kalır mı?*" Bir kararda bir Allah (?), (Ramazan, s.89)
 § *bir kararda bir Allah*
 Gücü, büyüklüğü eksilmeyip aynı kalan yalnızca Tanrı'dır. Atasözü. (TDK-AVDS)

"Yüzüm kara bahtım kem"

Yüzü kara olmak. (Şeki Sicilleme, s.92)

§ *Yüzü kara olmak, üzgü gara olmak.*

Anadolu ağızlarında ve Azerbaycan'ın muhtelif yörelerinde görülen ve genel olarak bir ilenç olarak kullanılan söz grubudur.

"... Erâsetde, gıyâmetin gününde,

Çekeller üzgü gâra meşere seni..." (ERCİLASUN, A.B. 2002: 286)

"... Verdiğin ilgarda naçün durmazsan?

İki dilli, üzgü gara bir eylen"

(ERCİLASUN, A.B. 2002: 286)

Kötü şans, talih, utanma gibi durumlar için de bu söz grubu kullanılır. Hem atasözlerin de hem deyimlerde kullanılan bu söz grubunun diğer kullanım şekilleri ise şöyledir:

§ *Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (olur)*

Bir sözün yalan olduğu çabuk anlaşılır ve söyleyen toplum içinde utanılacak bir duruma düşer. Atasözü

§ *İsteyenin bir yüzü, vermeyenin iki yüzü kara*

Birinden bir şey isteyen utanır ancak isteği yerine getirmeyen daha çok utanmalıdır. Atasözü

§ *Kadının yüzünün karası erkeğin elinin kanası*

Yolsuz ilişkiler kadınlar için hoş karşılanmadığı hâlde erkekler bu gibi ilişkilerden övünme payı çıkarırlar. Atasözü

§ *Ramazanda yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayramda yüzü kara olsun*

Bir sözün yalan olduğu, bir ödevin yapılmadığı bir süre sonra gerçekleşen olaylarla anlaşılır. Atasözü

§ *Tencere tencereye "yüzün kara" demiş, çömlek utancından yere geçmiş*

Kötülük, kusur yönünden sen, benden daha betersin. Atasözü (TDK-AVDS)

"Eski sözdür: 'arsız gülegen olur'"

Arsız gülegen olur. (Bahara, s.87)

Ar, utanma, edep, iyi huy gibi anlamlar taşıyan bu söz, şiirde "eski bir söz" olarak tanımlanmıştır. Arsız insan, gam, keder taşımaz; her söylenilene gülüp geçer. Türkiye Türkçesi ağızlarında farklı şekillerde aynı anlamda kullanılan kalıplarını görmek mümkündür.

Kağızmanlı Cemal Hoca, 1882 yılında Kars'ın Kağızman ilçesine bağlı Camuşlu köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Abdullah, annesinin adı Şerife'dir. Asıl adı İsmail Turan'dır. Daha küçük yaşlardayken medreseye gönderilen Cemal Hoca, medresede Arapça'yı ve Kuran okumayı öğrenmiştir. *Cemal* adını sonradan hocası Rıza Efendi tarafından verilmiştir. (KARADENİZ, B. 2007-107). Medrese tahsilinden sonra köyünde imamlık yaptığı rivayet edilmektedir. Nakşibendî tarikatine giren Cemal Hoca, Muhammed Küfrevî, Tahir Efendi gibi şeyhlerden etkilenmiştir. Nakşibendî tarikatına mensup olduğunu şu dizelerinden de anlıyoruz:

"Andelib-i zâr içinde bu gülşende Nakşiyiz

Gönlümüze doldu aşkı dil-i canda Nakşiyiz" (ASLAN, E. 1978-111)

Camuşlu köyünde Nisbet adlı bir kıza aşık olur ve şiirlerinde sık sık onun ismini de kullanır. "*Hoca*" önadını yapmış olduğu meslekten alan Cemal Hoca, şiirlerinde farklı bir mahlas kullanmamıştır. Cemal Hoca, 1957 yılında vefat etmiştir. İlk başlarda ilahî aşk ile şiirlerine can veren Cemal Hoca, sonraki dönemler beşeri aşkı işlemeye başlamıştır. İnsan güzelliği, maddî sevgili tasvirleri şiirlerinde öne çıkan öğelerdir. Kuvvetli bir lirizm görülür. Uyumlu mazmunlar, kelimelerin yerinde kullanılışı Cemal Hoca'nın eserlerinin başlıca özellikleridir. Tarikatı terk etmesiyle saz çalmaya başlaması, onun azim, irade ve gerçekçilik ilkelerine bağlılığını da göstermektedir. Almış olduğu dinî eğitim, şiirlerinde Arapça ve Farsça dil öğelerinin bulunmasına sebep olmuştur. Cumhuriyetin İlanı'ndan sonra Latin harflerine geçilince yörede bu harflerin öğretilmesine vesile olan Cemal Hoca, hem imamlık vazifesini yürütmüş; hem de millet

mekteplerinde halka eğitimler vermiştir. (TURAN, M. 2005). Kuvvetli bir irticali, etkili bir hiciv yeteneği vardır. Aşk, tabiat, insan, köy yaşantısı gibi konuları işleyen Cemal Hoca, döneminin sosyal, ekonomik, toplumsal, siyasi konularını da ele almaktan kaçınmamıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinde görülen dımsel güç, Cemal Hoca'nın şiirlerinde de görülmür. (TURAN, M. 1992;20). Âşık Edebiyatı türlerinin hemen hemen hepsini kullanan Cemal Hoca'nın koşma ve *destan*larının yeri farklıdır. Bu çalışmamızda Cemal Hoca'nın *destan*, *koşma*, *taşlama*, *divan*, *gazel*, *müstezat*, *müseddes*, *sicilleme* tarzında ele aldığı eserleri incelenmiştir. Kağızman ve yöresinin folklorik birikiminin önemli bir unsuru olan deyim ve atasözlerinden ustaca yararlanmıştır. (TURAN, Y. Y. 2007-34)

Cemal Hoca'nın eserlerinde tespit edebildiğimiz atasözü ve deyimler şunlardır (KÖKTÜRK, Ş. 2007) :

- 1.) "*Âh çekseler, gökler ağlar, yer ağlar*" Ah çekmek. (28 Nolu Şiir, s.246)
"*Hasan'ın ağı içti, leb-i sükkâr ah çeker*" Ah çekmek. (69 Nolu Şiir, s.296)
"*Hüseyin atından düştü, kime şikâr ah çeker*" Ah çekmek. (69 Nolu Şiir, s.296)
"*Fatıma ana ciğeri sızlar sızlar ah çeker*" Ah çeker. (69 Nolu Şiir, s.296)
§ *ah çekmek*
Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek. (TDK-AVDS)
- 2.) "*Aklın ermez bu hikmete*" Akli ermemek. (38-2 Nolu Şiir, s.252)
§ *akıl erdirememek (ermemek)*
1) Ne olduğunu anlayamamak, sırrını çözememek:
"*Çalıştıkça da borcumuz azalacağına artıyor, işte buna bir türlü akıl erdiremiyorum.*" -Halikarnas Balıkcısı. 2) Kabul edememek. (TDK-AVDS)
- 3.) "*Sevda'nın elinden çekerik aman*" Aman çekmek. (71 Nolu Şiir, s.303)
"*Gel bak Cemal Hoca'nı çekmede aman*" Aman çekmek. (75 Nolu Şiir, s.311)
§ *aman dedirtmek (amana getirmek)*
Karşı koyan birini boyun eğmek zorunda bırakmak, zor durumda bırakmak: "*Galiba bu sene soğuk aman dedirtecek.*" -R. H. Karay. (TDK-AVDS)
- 4.) "*Senden ayrı düştüm atracak âhım*" Ayrı düşmek. (10 Nolu Şiir, s.226)
§ *ayrı düşmek*
1) Birbirinden uzakta kalmak: "*Köyümden, şehrimden ayrı düştüm.*" -A. Kabaklı. 2) mec.Uyuşmamak: Düşüncelerimiz ayrı düşüyor. (TDK-AVDS)
- 5.) "*Ağla ağla bağrın dağla da gülme*" Bağrı dağlanmak. (10 Nolu Şiir, s.226)
"*Yurda yazı yazar bağrı yanıklar*" Bağrı yanık olmak. (3 Nolu Şiir, s.219)
"*Bağrını aşkan narına, yakar ağlayı ağlayı*" Bağrı yanmak. (13 Nolu Şiir, s.230)
"*Gece gündüz çekerdim ah yanık bağrım kebâb ettim*" Bağrı yanmak. (60 Nolu Şiir, s.287)
§ *bağrı yanmak*
1.) Üzüntü çekmek, çok acı duymak: "*En büyüğünü kaybeden halk sanatkarının birkaç mısrası ile türkü bize bağrı yanan Anadolu'nun feryadını getirecek.*" -B. R. Eyuboğlu. 2) Çok susamış olmak. (TDK-AVDS)
- 6.) "*Biten otlar baş eğmiş, çiçek, çimen, gül ağlar*" Baş eğmek. (69 Nolu Şiir, s.296)
§ *baş eğmek*
1) Saygı göstermek için baş eğerek selamlamak: "*Ulema, şeyhler, yerden selam verdiler, baş eğip el öptüler.*" -R. E. Ünaydın. 2) Dirlenmekten vazgeçip buyruk altına girmek: "*Gittikçe yükselen başı Allah'a kalkıyor / Asrın baş eğdi sandığı at şaha kalkıyor*" -F. N. Çamlıbel. (TDK-AVDS)

- 7.) "Taze baş göstermiş, bitmededir ha" Baş göstermek. (3 Nolu Şiir, s.219)
 § *baş göstermek*
 Belirmek, ortaya çıkmak, zuhur etmek, vuku bulmak: "Komün üyeleri arasında sorunlar baş göstermeye başladı." -A. Ümit. (TDK-AVDS)
- 8.) "Başa her ne gelse hoşlanmadaydım" Başa gelmek. (20 Nolu Şiir, s.239)
 § *başa gelmek*
 Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak. (TDK-AVDS)
- 9.) "Gelecek belayı getirmez başa" Başına bela gelmek. (4 Nolu Şiir, s.219)
 § *başı belaya girmek (uğramak)*
 Sıkıcı, üzücü bir durumla karşılaşmak: "Bir keresinde başı polisle belaya girmişti." -A. Ümit. (TDK-AVDS)
- 10.) "Ondan beri neler geçti başıma" Başından geçmek. (22 Nolu Şiir, s.240)
 § *(birinin) başına gelmek*
 Beklenmedik, şaşırtıcı bir olay veya durumla karşılaşmak: "Onu dinledikten sonra olanaklı olduğunca ilişkimizi gizleyerek Mine'nin başına gelenleri anlatıyorum." -A. Ümit. (TDK-AVDS)
- 11.) "Boğazına düşkün pişmiş yarıdır" Boğazına düşkün olmak. (46 Nolu Şiir, s.269)
 § *(bir şeye) düşkün olmak*
 Çok önem, değer vermek: "Şiire milletçe düşkün oluşumuzun sebeplerini araştırırken kafiye merakımıza takıldım." -B. R. Eyuboğlu. (TDK-AVDS)
- 12.) "Niyaz eyle gitmez boşa" Boşa gitmek. (70 Nolu Şiir, s.299)
 § *boşa gitmek*
 Harcanan emek, para hiçbir işe yaramamak, olumlu bir sonuca ulaşamamak: "Bir fikrin gerçekleştirilmesine yaramayan zaferler boşa gider." -Atatürk. (TDK-AVDS)
- 13.) "Hep bir araya geliriz" Bir araya gelmek. (38-9 Nolu Şiir, s.254)
 § *bir araya gelmek*
 Bir yerde toplanmak, buluşmak: "Hep böyle bir araya gelip gülip eğlenebilseler!" -N. Cumalı. (TDK-AVDS)
- 14.) "Nice canları yandırır" Can yakmak. (42 Nolu Şiir, s.257)
 § *can yakmak*
 1) Zulmetmek, eziyet etmek: "Yahu! Sen en az çirkin, en az can yakıcı bir usulle para çalan bir zavallıdan başka nesen?" -N. F. Kısakürek. 2) Bir kimseyi büyük zarar ve ziyana sokmak; 3) Üzmek, acı vermek: "Ayrılık! Her vakit can yakar, ağlatır." -A. Rasim. (TDK-AVDS)
- 15.) "Bu cana minnetim sensin" Cana minnet bilmek. (43 Nolu Şiir, s.259)
 § *canına minnet (olmak)*
 Beklenilmeyen iyi bir durumla karşılaşıldığında duyulan memnurluğu anlatmak için söylenen bir söz: "Mektep işi canına minnet ya!" -N. Hikmet. (TDK-AVDS)
- 16.) "Ettiklerin yetti cana" Canına yetmek. (14-4 Nolu Şiir, s.230)
 § *canına yetmek*
 Katlanamayacak duruma gelmek, bezmek, bıkmak: "Vatan hasreti artık canına yetmiş." -A. Kabaklı (TDK-AVDS)
- 17.) "Fatıma ana ciğeri sızlar sızlar ah çeker" Ciğeri sızlamak. (69 Nolu Şiir, s.296)
 § *ciğeri sızlamak*
 Yüreği sızlamak. (TDK-AVDS)

- 18.) "Yandı ciğer köşem şivan göründü" Ciğeri yanmak. (44-26 Nolu Şiir, s.264)
 § *ciğeri yanmak*
 Çok acı ve sıkıntı çekmek, büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak. (TDK-AVDS)
- 19.) "Hâlâ çekmedeyim çile-i aşkı" Çile çekmek. (22 Nolu Şiir, s.240)
 § *çile çekmek*
 Büyük sıkıntı ve üzüntü içinde yaşamak: "Âşkın olmaz mı çile çekmesi / Çilenin olmaz mı boyun bükmesi" -Seyrani. (TDK-AVDS)
- 20.) "Sensin her dertlere derman"
 "Gönüller derdine derman" Derde derman olmak. (8 Nolu Şiir, s.224)
 Derde derman olmak. (12 Nolu Şiir, s.229)
 § *derde (derdine) derman olmak*
 Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek: "Hurşit Bey seni ağırlar, derdine derman olur." -Y. Kemal. (TDK-AVDS)
- 21.) "Düşmeden derde arama" Derde düşmek. (5 Nolu Şiir, s.220)
 § *derde (dertlere) düşmek*
 1) Sorunla karşılaşmak; 2) mec. Hastalanmak: "Mutlaka umarsız dertlere düştüğümü biliyor." -M. İzgü. (TDK-AVDS)
- 22.) "Dilin uzatma yalana", Dil uzatmak. (1 Nolu Şiir, s.217)
 § *dil uzatmak*
 Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek: "Başka ulusların kaba-hatleri ne olursa olsun, dost ve düşman bize nasıl dil uzatırlarsa uzatsın..." -T. Halman. (TDK-AVDS)
- 23.) "Yad eyile dilden bırakma" Dilden düşürmemek. (12 Nolu Şiir, s.229)
 § *dilinden düşürmemek*
 Sürekli olarak aynı kişiden veya şeyden söz etmek, sık sık anmak: "Dilinden hiç düşürmediği cümleleri hep birer bilmece gibi şeylerdi." -A. Ş. Hisar. (TDK-AVDS)
- 24.) "Dine geldi nice ruhban" Dine gelmek. (8 Nolu Şiir, s.224)
 § *imana gelmek*
 1) Müslümanlığı kabul etmek; 2) En sonunda doğruyu söylemek; 3) Sonradan bir şeyi kabul edip uymak. (TDK-AVDS)
- 25.) "Bu dertle divane oldum aşikâr" Divane olmak. (33 Nolu Şiir, s.248)
 § *(bir şeyin) divanesi olmak*
 Bir şeye çok düşkün olmak. (TDK-AVDS)
- 26.) "On birinde el uzattım mürşide" El almak. (20 Nolu Şiir, s.239)
 § *el almak*
 1) esk. Tarikatlarda bir mürit, mürşidinden, başkalarına yol gösterme iznini almak; 2) Bir sanatı yapmak için ustanın iznini almak; 3) Kâğıt oyunlarında karşı tarafın oynadığı kâğıdın daha önemlisini oynayarak üstünlük sağlamak. (TDK-AVDS)
- 27.) "El aybını açma sakın" El ayıbını açmak. (1 Nolu Şiir, s.217)
 § *aybını yüzüne vurmak*
 Birinin kusurunu yüzüne söylemek. (TDK-AVDS)
- 28.) "Ettiklerin bulacaksın" Ettğini bulmak. (14-10 Nolu Şiir, s.231)
 § *ettğini bulmak (çekmek)*
 Yaptığı kötü davranışın karşılığını görmek. (TDK-AVDS)

- 29.) "*Sadaka söndürmez evin ocağını*" Evini ocağını söndürmek. (4 Nolu Şiir, s.220)
 § *ocağı sönmek*
Aile dağılmak, yok olmak, çoluk çocuk yok olmak: "Aşk tuzakları birçok ocakların sönmesine sebep olmuştur." –
 F. R. Atay. (TDK-AVDS)
- 30.) "*Değerse felek fiskeşi sen de lâ malın da lâ*" Feleğin sillesini yemek. (66 Nolu Şiir, s.287)
 § *feleğin sillesini yemek (sillesine uğramak)*
Büyük bir yıkıma uğramak. (TDK-AVDS)
- 31.) "*Tütilerin feryad eder zârında*" Feryat etmek. (2 Nolu Şiir, s.218)
 "*Feryat etmede bülbüller*" Feryat etmek. (13 Nolu Şiir, s.230)
 § *feryat etmek*
 1) Yüksek sesle haykırmak: "İnsan tehlike karşısında ancak ana diliyle feryat edebiliyor." -N. Hikmet. 2) mec. Büyük bir yokluk, zarar ve sıkıntı içinde bulunmak: İstanbul, susuzluktan feryat ediyor. (TDK-AVDS)
- 32.) "*Tevhîde çalıs gece gündüz kalbi uyandır*" Gece gündüz dememek. (66 Nolu Şiir, s.287)
 § *gece gündüz dememek*
 1) Vaktin uygun olup olmadığına bakmamak, vakit seçmemek; 2) Bir işi sürekli olarak, ara vermeksizin yapmak: "Gece gündüz demez ha bire okurlardı. Sonra başlarıydı yazmaya." –A. Ümit. (TDK-AVDS)
- 33.) "*Senin güzelliğın gönül veren var*" Gönül vermek. (49-2 Nolu Şiir, s.271)
 § *gönül vermek*
 1) Sevmek, âşık olmak: "1934'te yepyeni bir Türkçeye gönül vermiş olan Atatürk, sonraki üç dört yıl içinde, daha ılımlı bir dil devrimine yönelmiş olabilir mi?" -T. Halman. 2) Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek: "Atölyelerde bu işe gönül veren idealist öğretmenler ders vermekteydi." -C. Uçuk. 3) Düşkün olmak: "Cevizli tel kadayıfına gönül verene de rastlanıyor." –S. F. Abasıyanık. (TDK-AVDS)
- 34.) "*Gözdağları verin hain düşmana*" Gözdağı vermek. (6 Nolu Şiir, s.221)
 § *(birine) gözdağı vermek*
Sonradan verilecek bir ceza ile korkutmak, yıldırmaq, tehdit etmek, caydırmaya çalışmak: "Sarhoş ağabeyi, parası pulu ile gözdağı vermeye kalktı onlara." –N. Cumalı. (TDK-AVDS)
- 35.) "*Hıyanet düşmanın gözü kör ola*" Gözü kör olmak. (6 Nolu Şiir, s.222)
 § *(bir şeyin) gözü kör olsun*
 tkz. 1) Bazı zorunlu durumlarda zararı istemeyerek kabullenmeyi anlatan bir söz; 2) Gereksinim duyulan şeyin yokluğunda söylenen bir söz: Paranın gözü kör olsun. (TDK-AVDS)
- 36.) "*Ey hallaç sen gözünü aç*" Gözünü açmak. (41 Nolu Şiir, s.255)
 § *gözünü (gözlerini) açmak*
 1) Uyanmak; 2) Kendine gelmek, ayılmak: "Eczacının yaptığı bir adrenalin iğnesinden sonra gözlerini açtı." –H. Taner. 3) Uyanık, dikkatli bulunmak: "Gözünü aç da kâğıdı kaptırma." –S. Ali. (TDK-AVDS)
- 37.) "*Akıtp göz yaşın çağla da gülme*" Göz yaşını akıtmak. (10 Nolu Şiir, s.226)
 § *yaş akıtmak (dökmek)*
 Ağlamak. (TDK-AVDS)

- 38.) "Göz yaşları boğdu Cemal Turan'ı" Gözyaşına boğulmak. (9 Nolu Şiir, s.225)
 § *gözyaşına boğulmak*
 Çok ağlamak: "Kapının ağzında duran kız kardeşim, hayret dolu bakışlarını anneme çevirdikten sonra gözyaşlarına boğularak evden çıktı." —E. Şafak. (TDK-AVDS)
- 39.) "Havalar da uçma sakın" Havalar da uçmak. (1 Nolu Şiir, s.217)
 § *yüksekten uçmak*
 1) Yükseklerde dolaşmak; 2) Argo. Palavra atmak, çok abartmak. (TDK-AVDS)
- 40.) "Hesabını vereceksin" Hesap vermek. (26 Nolu Şiir, s.244)
 § *hesap vermek (hesabını vermek)*
 1) Bir işin sorumluluğunu yüklenmek: "Hesap verin bakalım, ne-relerde sürüyordunuz bu saatlere kadar?" —R. N. Güntekin. 2) Herhangi bir davranışın sebebini açıklamak, anlatmak: "Evvvela, sana birkaç haftadır mektup yazamayışımın hesabını vereyim." —R. N. Güntekin. (TDK-AVDS)
- 41.) "Bakan göze gayet hor görünen kim" Hor görmek. (73 Nolu Şiir, s.307)
 § *(birini, bir şeyi) hor görmek*
 Bir kimseye değersiz gözle bakmak: "Çenelileri hor görmemeliyiz, gereğinde söze atılmak, konuşmak hatta epeyce konuşmak suspus oturmaktan yeğdir." —N. Uygur. (TDK-AVDS)
- 42.) "Allah'a hoş gelir sana rahm eder." Allah'a hoş gelmek (gitmek). (4 Nolu Şiir, s.220)
 § *hoşa gitmek*
 Beğenilmek, bir kişiden veya bir şeyden hoşlanmak.
 § *(birinin) hoşuna gitmek*
 Beğenmek: "Zamanları yararak hatta zamanı geriye doğru sürerek kendisini bulmam hoşuna gitmişti." —A. Kabaklı. (TDK-AVDS)
- 43.) "Eyler belli olmaz halkı hoş gör sen" Hoş görmek. (4 Nolu Şiir, s.220)
 § *hoş görmek (karşılama)*
 Gücenilecek veya karşılık gelinecek bir davranışı hoşgörü ile karşılamak, anlayışla karşılamak, kusur saymamak: "Bu hareketi pek hoş görmeyen Şems de onun böyle sellemehüsselâm girip çıkması için biraz ağırca sözler söylemişti." —A. H. Çelebi. (TDK-AVDS)
- 44.) "Hükmü geçer berre, bahr-i ummana" Hükmü geçmek. (6 Nolu Şiir, s.221)
 § *hükmü geçmek (hüküm yürütmek)*
 1) Gücü yetmek, sözü geçmek: "Ne doğan güne hükmüm geçer / Ne hâlden anlayan bulunur" —C. S. Tarancı.
 2) Geçerli, etkili durumunu yitirmek: Soğukların hükmü geçti. (TDK-AVDS)
- 45.) "Hiçbir şeyden ibret almaz" İbret almak. (11 Nolu Şiir, s.226)
 § *ibret almak*
 Ders almak: "Azizim, korkarım ki günün birinde bizi tamamıyla mahvedecek şey de bu olmasın; karşımızdakilerden biraz ibret almalyız, efendim." —Y. K. Karaosmanoğlu. (TDK-AVDS)
- 46.) "İflah olmaz böyle itler" İflah olmamak. (11 Nolu Şiir, s.227)
 § *iflah olmamak*
 1) Onmamak, düzelmemek: "Dal çürük çıktı mı otuz metreden düşen iflah olmuyor artık." —H. Taner. 2) Doğru davranışta bulunmamak. (TDK-AVDS)

- 47.) "Dar günde erenler gele imdada" İmdada gelmek (yetişmek). (6 Nolu Şiir, s.222)
 § *imdada (imdadına) koşmak (yetişmek)*
 Çok zor ve tehlikeli bir anda yardım etmek: "Aşağı kattan gürültüyü işiterek imdadıma koşan annem evvela neye uğradığını bilememişti." —Y. K. Karaosmanoğlu. "Neyse bu işte de otelci imdadımıza yetişti." —R. N. Güntekin. (TDK-AVDS)
- 48.) "Cumhuriyet devrinde var itibarı" İtibarı olmak. (3 Nolu Şiir, s.219)
 § *itibar görmek*
 1) Sayılmak, kendisine değer verilmek: "Bütün satıcılar onu tanıdık bir yüzle karşıyorlardı ve her yerde aşırı bir itibar görüyorlardık." —K. Bilbaşar. 2) Aranmak, istenmek. (TDK-AVDS)
- 49.) "Secdede Cibril ağlar, melekler kan ağlar" Kan ağlamak. (69 Nolu Şiir, s.295)
 § *kan ağlamak*
 Büyük bir üzüntü içinde bulunmak. (TDK-AVDS)
- 50.) "Mazlumlara kan kusturur" Kan kusturmak. (42 Nolu Şiir, s.258)
 § *(birine) kan kusturmak*
 Çok eziyet çektirmek: "Fakat sonra bana haftalarca kan kusturdunuz, dedim." —R. N. Güntekin. (TDK-AVDS)
- 51.) "Biz Türk evladınız kaynar kanımız" Kanı kaynamak. (6 Nolu Şiir, s.221)
 § *(birine) kanı kaynamak*
 Çabucak sevgi duymak: "Sonra da kanları kaynamıştı bu genç, yakışıklı ve zeki çocuğa." —Ç. Altan
 § *(birinin) kanı kaynamak*
 Coşkun ve kıpırdak olmak: "Çocuğun kanı kaynıyor." (TDK-AVDS)
- 52.) "Kıymet bilmez olan, istibdat devri" Kıymet bilmemek. (3 Nolu Şiir, s.219)
 § *(birinin veya bir şeyin) kıymetini bilmek*
 Önemini, değerini bilmek: "Güneş yalnız dirileri ısıtır / Güneşin kıymetini bil" —O. Rifat. (TDK-AVDS)
- 53.) "Konak olur isem Leyla'ya eğer" Konak (konuk) olmak. (9 Nolu Şiir, s.225)
 § *konuk olmak*
 Bir yerde kısa bir süre ağırlanmak. (TDK-AVDS)
- 54.) "Cemâl'in sözüne ver gûş"
 "Kerbela'ya kulak ver, sahra ağlar, çöl ağlar." Kulak vermek. (69 Nolu Şiir, s.296)
 § *(bir şeye, bir kimseye) kulak vermek*
 Değer vermek, önemsemek: "Usa ve gerçeğe uygun anlatışlara kulak verenin olmadığı görüldü." —Halikarnas Balıkcısı. (TDK-AVDS)
- 55.) "Cemal Hoca sana kurban" Kurban olmak. (8 Nolu Şiir, s.224)
 § *(birinin veya bir şeyin) kurbanı olmak*
 Uğruna ızdırap veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek: "Üçümüzün müşterek kurbanı olduğumuz acı bir devir, bahçenin tatlı havasını ağırlaştırmıştı." —H. E. Adıvar.
 § *kurban olayım!*
 1) Aşırı sevgi ve hayranlık anlatan bir söz: Kurban olayım, ne güzel memleket! 2) Yalvarma sözü: "Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilal." —M. A. Ersoy. (TDK-AVDS)
- 56.) "Boş mu gördün bu meydanı" Meydanı boş bulmak. (12 Nolu Şiir, s.228)
 § *meydanı boş bulmak*
 Kendisini engelleyecek kimse görmeyerek aşırı davranışlarda bulunmak. (TDK-AVDS)
- 57.) "Minneti yok, yaz rüşvetçi" Minneti olmamak. (14–23 Nolu Şiir, s.233)
 § *minnet etmemek*
 Boyun eğmemek. (TDK-AVDS)

- 58.) "Şimdi muradına yetmektedir ha" Muradına yetmek. (3 Nolu Şiir, s.219)
 § *murada (muradına) ermek*
İsteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek: "Sevdalılar nihayet murada eriyorlar." -R. N. Güntekin. (TDK-AVDS)
- 59.) "Çok âşık muradın almadı, heyvah" Murat almamak. (9 Nolu Şiir, s.225)
 § *murat almak*
Dileğine kavuşmak. (TDK-AVDS)
- 60.) "Bu aşkın nârına yandım" Nârına yanmak. (32 Nolu Şiir, s.248)
 § *nârına (nâra) yanmak*
Ateşine yanmak: "Bizim çocukluğumuz, söğüt ağacından düdük yontmakla geçen bir gün ele avuca sığmayan bir arkadaşın nârına yandık." -B. R. Eyuboğlu. (TDK-AVDS)
- 61.) "Niyetin pek hoştur, rast getir Allah" Rast gelmek. (72 Nolu Şiir, s.304)
 § *rast getirmek*
1) Rast gelmesini sağlamak: Üç kurşun attı, ikisini rast getirdi. 2) Kollamak, seçmek: Neşeli bir anında rast getirip dilediğini söyledim, hemen kabul etti. 3) Aranmakta olan bir şeyi veya kimseyi umulmadık bir yer ve zamanda bulmak; 4) Tanrı, uygun getirmek, başarılı kalmak: Allah işinizi rast getirsin. (TDK-AVDS)
- 62.) "Rüsvay ederem ben seni" Rezil rüsva etmek. (14-16 Nolu Şiir, s.232)
 § *rezil rüsva olmak*
Toplum içinde ayıplanacak bir duruma düşmek: "Hasan, bu dediğini yapsaydı, dört başı mamur bir dayak yiyip âleme rezil rüsva olacaktı." -O. C. Kaygılı. (TDK-AVDS)
- 63.) "Dem be dem şeytana uyar"
 "Bu hınzır şeytana uyar"
 "Gel gözüüm şeytana uyma"
 Şeytana uymak. (11 Nolu Şiir, s.227)
 Şeytana uymak. (14 Nolu Şiir, s.230)
 Şeytana uymak. (26 Nolu Şiir, s.244)
 § *şeytana uymak*
Kötü bir şey yapma isteğine kapılmak. (TDK-AVDS)
- 64.) "Temel kurar helal kâra sadaka" Temel kurmak. (4 Nolu Şiir, s.219)
 § *temel atmak*
1) Bir yapının temellerini yapmaya başlamak; 2) Herhangi bir işe başlamak, girişmek, bir şeyin gelişmesine, büyümesine sebep olmak. (TDK-AVDS)
- 65.) "Temenni eyler Mikail" Temenni etmek (eylemek). (8 Nolu Şiir, s.223)
 § *temennide bulunmak*
Dilemek. (TDK-AVDS)
- 66.) "Toz kondurmaz yurda, hanı Türklerin" Toz kondurmamak. (25 Nolu Şiir, s.244)
 § *toz kondurmamak*
Bir şeyde herhangi bir kusurun varlığını kabul etmemek, bir şeyi kusursuz göstermek: "Toz kondurmadığı devletin kendisini hatırlamasını sabırla bekliyor." -E. Atasü. (TDK-AVDS)
- 67.) "Sabreyle vaden az kaldı" Vadesi gelmek. (26 Nolu Şiir, s.244)
 § *vadesi gelmek*
1) Süresi dolmak, zamanı gelmek: "Villanın vadesi ocak sonunda geliyordu, değil mi?" -S. F. Abasıyanık. 2) mec. Ömrü sona ermek, eceli gelmek. (TDK-AVDS)
- 68.) "İblise düştü velvele" Velveleye düşmek. (8 Nolu Şiir, s.223)
 § *velveleye vermek*
Gereksiz telaşa ve heyecana düşürmek: "Susun, ortalığı velveleye vermeyin! Ne bağırıyorsunuz?" -S. F. Abasıyanık. (TDK-AVDS)

- 69.) "*Yan bakarsa bu mukaddes vatana*" Yan bakmak. (6 Nolu Şiir, s.222)
 § *yan bakmak*
 1) Beğenmeyerek veya düşmanca bakmak; 2) Kötü niyet beslemek: "Kim ona yan bakarsa kemiklerini kırar, anasını ağlatırım." —H. E. Adıvar. (TDK-AVDS)
- 70.) "*Benden sonra yaslar bağla da gülme*" Yaslar bağlamak. (10 Nolu Şiir, s.226)
 § *yas bağlamak*
 Yas tutmak: "Yurdumuzda düşmanlar dert ekti, elem biçti / Yas bağlayan milletin gözyaşlarını içti" -E. B. Koryürek. (TDK-AVDS)
- 71.) "*Parmağıyla yol göstermiş*" Yol göstermek. (38-5 Nolu Şiir, s.253)
 § *yol göstermek*
 1) Kılavuzluk etmek, yolu bilmeyene anlatmak, tarif etmek: "Elinde güçlü bir çıra vardı, onu yüksekte tutarak yolculara yol gösteriyordu." -N. Araz. 2) mec. Ne yapılacağını, nasıl davranılacağını öğretmek: "Biz benzincinin istihkakını düşeriz, siz de benzini alırsınız diye yol gösterirler." —M. Ş. Esendal. (TDK-AVDS)
- 72.) "*Ziyaret et, ayağına yüzün sür*" Yüz sürmek. (27 Nolu Şiir, s.245)
 § *yüz sürmek*
 Aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek. (TDK-AVDS)
- 73.) "*Bu yollarda ne çok çektiler zahmet*" Zahmet çekmek. (25 Nolu Şiir, s.244)
 § *zahmet çekmek*
 Güçlülükle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak: "Yolda çok zahmet çekmiş, bereket versin Paris sefareti erkânından biri kendisine refakat etmiş." —Y. K. Karaosmanoğlu. (TDK-AVDS)
- 74.) "*Kuvveti var gelse zora*" Zora gelememek. (42 Nolu Şiir, s.258)
 § *zora gelememek*
 Baskıya, sıkıntıya veya sıkı bir çalışmaya dayanamamak, katlanamamak. (TDK-AVDS)

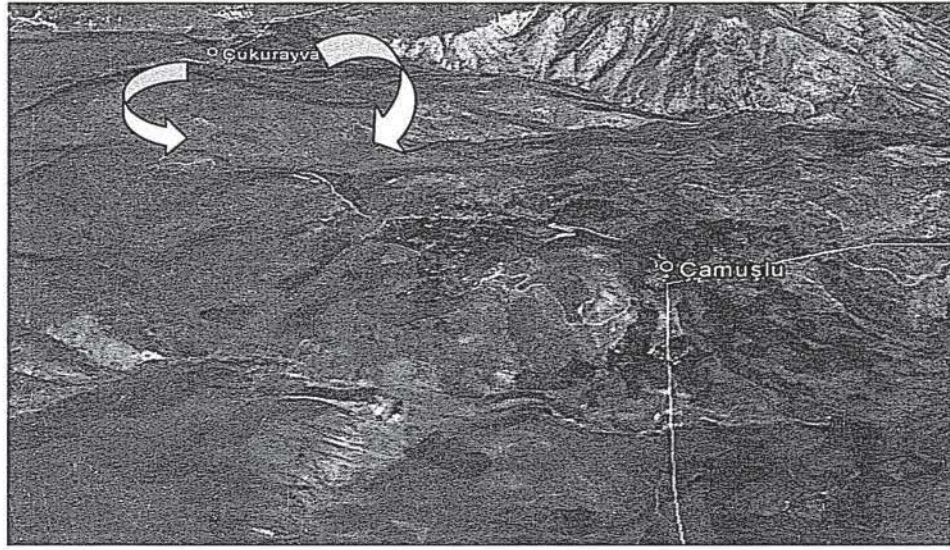
Taramış olduğumuz şiirlerde üç tane deyim niteliği taşıyan ancak anlam itibarıyla farklı yorumlanabilecek söz kalıbı tespit ettik. Bunlardan birisi atasözü özelliği de göstermektedir. Türkiye Türkçesindeki kullanımına rastlayamadığımız söz kalıpları şunlardır:

11 Nolu şiirde, "*Aladağ'dan fındık atar*", (KÖKTÜRK, Ş. 2007; 226)

11 Nolu şiirde, "*Aladağ'dan saman atar*", (KÖKTÜRK, Ş. 2007; 227)

11 Nolu şiirde, "*Kuru yerde balık tutar*", (KÖKTÜRK, Ş. 2007; 226)

Adbilimsel açıdan yaklaştığımızda bölgede "*Aladağ*" "*Küçük Aladağ*" isimlerinde bazı dağların olduğunu tespit ettik. Bölgede uzun yıllar yaşayan ve coğrafyasını yakından tanıyan Cemal Hoca, eserlerine bölgedeki coğrafi unsurları da katarak, duygularını dile getirmiştir. Aşağıdaki haritada Camuşlu köyüne yakın olan Aladağ bölgesi gösterilmiştir.

(Google Maps, <http://maps.google.com/>, Erişim: 27.04.2012; 13.54)

Oronomik bir kullanımla, bölgede bulunan bir dağa gönderme yapılmış ve “yüksekten atma”, “boş boş konuşma” gibi anlamlar yüklenmiştir. “Fındık” ve “saman” kelimelerinde semantik bir bakışla, “küçük küçük, uçucu, değersiz” gibi anlamlar yüklendiğini söyleyebiliriz.

“Kuru yerde balık tutar”, söz kalıbıyla da, “gereksiz yere çabalama”, “boş işlerle uğraşma”, “boşa zaman harcam”, “sonu olmayan bir işe başlama” gibi anlamlar yüklenebilir.

Son olarak, Şahin Köktürk’ün tespit ettiği deyimleri şöyle sıralayabiliriz:

“Ahı arşa dayanmak, akıllar almak, ak karayı seçmek, akli ermemek, aklını almak, aldan bî-haber olmak, al kana boyanmak, alt dudağı üste yapışmak, amana gelmek, aşk atına süvar olmak, aşkın narına yanmak, aşk rengine boyanmak, at gibi tepmek, ayağı düz basmak, ayağını kulağına kaldırmak, ayak biti başına düşman görünmek, bağı yanık olmak, bağında ecel kuşu uçmak, bağı ezilmek, bağına kan akıtmak, bağı odlara yakmak, bağına başına köz gelmek, baş eğip boyun burmak, başı ezilmek, başına kül gelmek/serpmek, başına toprak atmak, başına vay gelmek, besmesiz hasıl olmak, bir demde beş sokak gezmek, birleri bin bire yazmak, boş olmak, bin söylese kâr eylememek, boy dolandırmak, buldum delisi kılmak/olmak, burnu dağı olmak, burnu tavana değmek, ciğerini dağlamak, ciğerini kebab etmek, çengele takmak, dağları inletmek, dağ olsa da yerinden kopmak, dalda kuyu eşmek, dalı budağı kırılmak, dalını budağını yakmak, damana el atmak, darda koymak, defteri solunda dolmak, defteri tutulmak, defterini Hak tutmak, dem vurup dem çekmek, derdini destan etmek, dikine söylemek, dil taşı değmek, dile almak/bırakmak, dilini tatlı eylemek, dilini yalana uzatmak, dillere destan olmak, dini bütün olmak, divana çekmek, dize getirmek, doğru yola eğri kadem basmak, dokuzu doksana basmak, donanma yapmak, dünya başına dar olmak, dünyadan elini çekmek, edep takınmak, efsane eylemek, eli devlete ermek, eller demek, emeği boşa gitmek, eşik öp/türmek, fakiri toylamak, fesatlık tohumu ekmek, fitne yağnağına diz vurmak, gençliği torbaya koymak, gözdağı vermek, göz altına almak, gözleri süzülme, gözü ok gibi değmek, göz oku olmak, gözüne perde çekilmek, hake yeksan olmak, has libasta söküük aramak, havalardan uçmak, hayı gitmek huyu kalmak, hay ile vaya salmak, her gördüğünden ummak, hile hokkasını kalbinde tartmak, içinden çıkmamak, ikilik salmak, ikrarı başa çıkarmak, imanı terkiye koymak, insaf kemerini kuşanmak, işine/aşına su katmak, it gibi ısırarak, kabarasını deşmek, kabdan kaba dökülmek, kaddi büyülmek, kaddini dala döndermek, kalbi katı olmak, alp gözüünü açmak, kameti dal gibi olmak, kametini eğmek büyükmek, kanlı yaş dökmek, kara gülmez olmak, kara kazanda kaynamak, karalar bağlamak, karası açılmamak, kaş kabak dökünüük olmak, kazancı katrana dönmek, kelek etmek/eylemek, kemlik gütmek, kervana karışmak, kılı kırk yarmak, kıyamet kopmak, kitabına uydurmak, koltuksuz gitmek, kulak ver/me/mek, kulp bulmak/takmak, kül başına olmak, künyesi bakır olmak, mat olmak, mezhebi geniş olmak, mihenge vurmak, nasa taşlanmak, nazara gelmek, ne yediğini bilmemek, özünü alçak tutmak, parayı mezhep edinmek, pervane olmak, riya otağında yatmak, ser ile candan geçmek, sinisini dağlamak, ser verip sır vermemek, söze salmak, sözü tezgahında enine dokunmak, sözüne guş vermek, sözünü alçak söylemek, sus gezmek, şep de bir şekeri bir kaptan ezmek, şeytana uymak, taban tutturamamak, tahtı kurulmak, talaka takmak, tedbiri şaşmak, toyunu tutmak, tozu çıkmak, vara dolanmak, vatani satmak, yan yana kalmak, yan bakmak, yay çekmek/eylemek, yolları kesmek, yurdu söndürmek, yüze gülmek (ardından) kuyusunu eşmek, yüzü ağ/ak olmak, zindanı boylamak.” (KÖKTÜRK, Ş. 2007;170–173).

Bu eserde tespit edilen deyimlerde, deyim özelliği taşımayan öğeler de yer almaktadır; ancak dolaylı şekilde, anlam itibariyle de bunlar deyim kategorisinde ele alınmıştır.

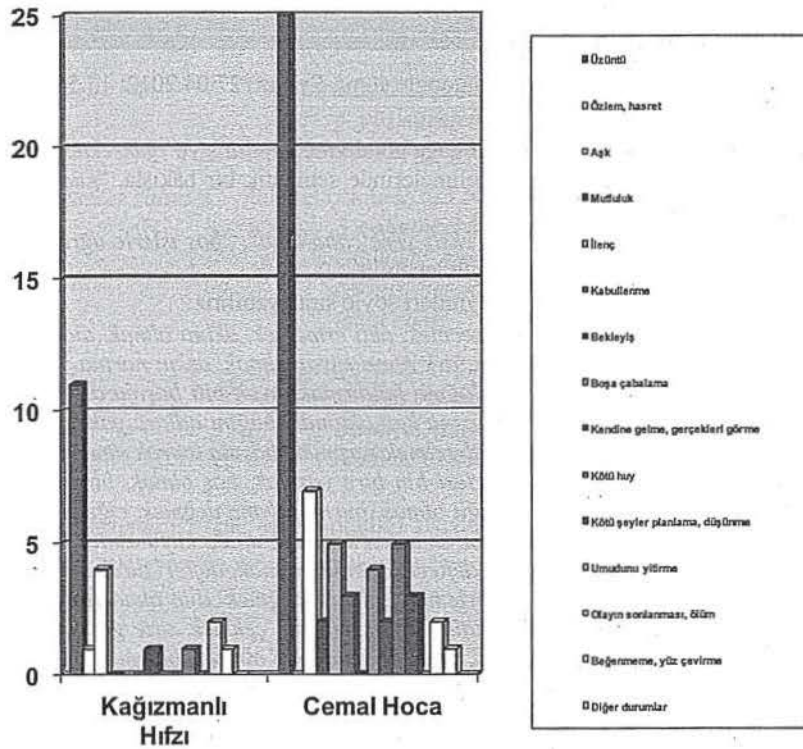
SONUÇ

Atasözleri ve deyimlerin bütün Anadolu saz şairlerinde olduğu gibi Kağızmanlı Hıfzı ve Cemal Hoca'da da önemli bir yeri vardır. Yaşadıkları derin sevinç ve üzüntüleri bu yolla en kısa şekilde eserlerinde işlemeye çalışmışlardır. Kullandıkları atasözleri ve deyimlerin birçoğu Türkiye Türkçesinde halen işlek olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra bazı özlü sözler de deyim anlamlarını karşılamaktadır.

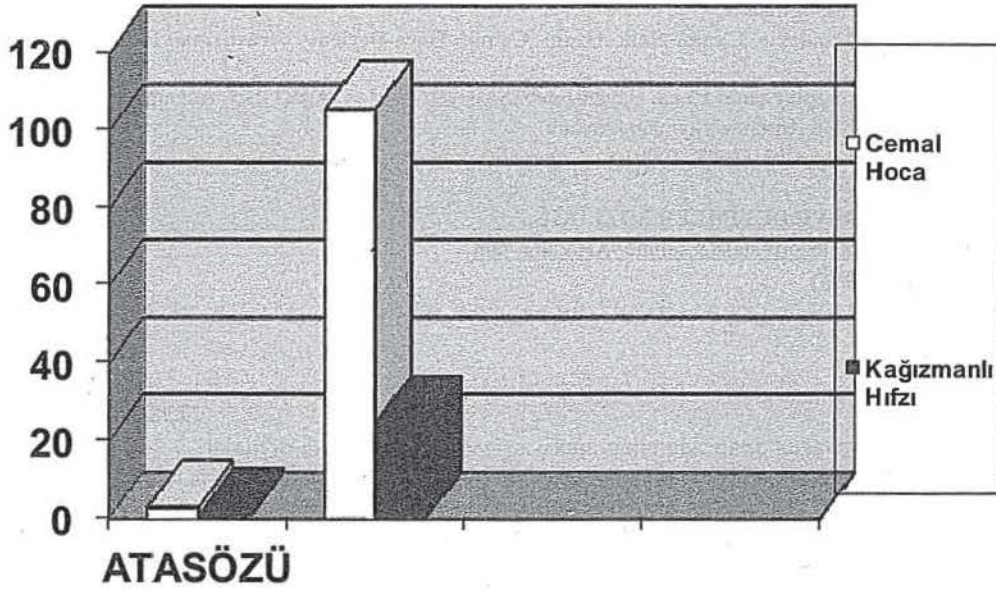
Yapılan araştırmalar sonucu, Kağızmanlı Hıfzı ile Cemal Hoca'nın bu materyalleri kullanmada büyük bir ustalık gösterdiği ve bu materyalleri kullanırken ağız özelliklerini de kullandıkları tespit edilmiştir. Bölge tarihinin savaş, göç, kırgın gibi konuların yanı sıra, yöre halkının hissiyatlarını dile getirmede de bu materyallerden sıkça yararlanmışlardır.

Dili kullanmadaki ustalığın bir göstergesi olan atasözleri ve deyimlerin kullanımının gelecek nesillere aktarılmasında, yöre halkının ve Türkoloji ile ilgilenen herkesin Kağızman ve çevresine ait halk unsurlarını öğrenip öğretmesinde; bir dil ögesi olarak, sözlü ve yazılı anlatımda atasözleri ve deyimlerin bilinçli bir şekilde kullanımın içselleştirilmesinde bahsettiğimiz genel hususlar üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Grafik 1: Aşıkların Kullandığı Atasözleri ve Deyimlerin Anlamlarına Göre Dağılımı

Grafik 2: Âşıkların Kullandığı Atasözleri ve Deyimlerin Sayısal Dağılımı

KAYNAKLAR

- ADIGÜZEL, H. (1990). *Açıklamalı-Örnekli Türkçe Deyim Hazinemiz*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları. İstanbul.
- AKSAN, D. (2010). *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*. Bilgi Yayınevi. Ankara.
- AKSOY, Ö. A. (1990). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İnkılap Kitabevi.
- ARTUN, E. (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. Kitabevi. İstanbul.
- ASLAN, E. (1978). *Doğu Anadolu Saz Şairleri. II. Kitap*. Atatürk Üniversitesi Yayınları. Erzurum.
- BALKAYA, A. (2011). *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Divani Türü Üzerine Bir Araştırma*. Basılmamış Doktora Tezi. Dnş. Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN. Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- BAHADIRLI, Y. Z. (1971). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Hür Yayınları. İstanbul.
- ÇELİK, M.F. (1939). "Tanıyabildiğimiz Karşı En Eski Bir Âşıkımız: Altı Yüzyıl Önce Yaşamış Olan Baykan". *Doğuş*. S.6-47, s.25-27. Kars
- ÇİTGEZ, M. (2010). *19. Yüzyıl Kars Âşıklarında Deyim ve Atasözleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kars
- ÇOBANOĞLU, Ö. (1999). *Osmanlı Devletinde Türk Halk Kültürünün Değişim ve Dönüşüm Hareketleri*. Osmanlı, Kültür ve Sanat. C.9. Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.
- DİLÇİN, D. (2000). *Edebiyatımızda Atasözleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- EKER, G. Ö., EKİCİ, M., OĞUZ, M. Ö., ÖZDEMİR, N., (2003). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Millî Folklor Yayınları. Ankara; AÇA, M., ERCAN, A. M. (2005). "Anonim Halk Edebiyatı". *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları. Ankara.
- ERCİLASUN, A.B. (2002). *Kars İli Ağızları-Ses Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- GÜLEÇ, H. (2002). *Halk Edebiyatı*. Çizgi Kitabevi. Konya
- HATİPOĞLU, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- HENGİRMEN, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri*. Engin Yayınevi. Ankara.
- İslam Ansiklopedisi. (1991). C. III. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul.
- KARADENİZ, B. (2007). *1900'den 2000'e Halk Şiiri*. Atılım Üniversitesi Yayınları. Ankara.
- KIRZIOĞLU, M. F. (1962). "Halk Edebiyatı Deyimlerimiz Üzerine Bir Deneme". *Türk Dili Dergisi*. S.124-133, C. XI-XII. Ocak-Ekim. Ankara.
- KÖKTÜRK, Ş. (2007). *Geçiş Sürecinde Bir Âşık, Kağızmanlı Cemal Hoca*. Hece Yayınları. Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (2004). *Saz Şairleri*. Akçağ Yayınları. Ankara.
- ÖZDEMİR, E. (2000). *Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü*. Bilgi Yayınevi. İstanbul.
- PAR, A. H. (1994). *Örnekli Açıklamalı Ata Sözleri*. Serhat Yayınları. İstanbul.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, A. (1998). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Arkadaş Yayınları. Ankara.
- SAKAOĞLU, S. (1998). *Türk Saz Şiiri*, Türk Dünyası El Kitabı. 3. Baskı. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara.
- SEVİM, O. (2005). *Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*. Timaş Yayınları. İstanbul.
- TEMEL, N. (1988). *Kağızmanlı Halk Şairleri ve Âşıklar*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Ankara.

- TEZCAN, S. (1978). *"En Eski Türk Dili ve Yazını"*. Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- TURAN, M. (2005). *Kağızmanlı Cemal Hoca (İsmail Turan) - Hayatı ve Şiirlerinde Örnekler*. Folklor/Edebiyat Dergisi. 2005-4. S.43-Ek. Öztepe Matbaası. Ankara.
- TURAN, M. (1992). *Can İçindedir Canan-Halk Ozanı Cemal Hoca-Derleme Araştırma*. Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları. Ankara.
- TURAN, Y. Y. (2007). *Kağızmanlı Cemal Hoca, Hayatı-Edebî Şahsiyeti- Şiirleri*. Aşık Ofset. Ankara.
- Türkçe Sözlük*. (1988). Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. (1977-1990). C. I. Dergâh Yayınları. İstanbul.

TDK-AVDS; ATASÖZLERİ VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ;

<http://tdkterim.gov.tr/atasoz/?kategori=atalst&kelime=AH&hng=tam>

(Son Erişim:06.04.2012. 14:05.